

RECENZE | ZPRÁVY

RECENZE | ZPRÁVY

Na cestách lobingu medzivojnového Československa

ROMAN HOLEC

GECKO, Tomáš – KAUCKÁ, Kristýna (eds.): „Hrad“ ve světě lobbingu a financí. Jaroslav Preiss v korespondenci s T. G. Masarykem a Přemyslem Šámalem. Praha, Masarykův ústav a Archiv AV ČR 2024. 528 s.

Ešte stále je dosť historikov, ktorí dokážu povedať, že ich parketou sú len politické dejiny a hospodárskym kontextom sa nezaoberajú. Medzi hospodárskymi historikmi je takýchto jednostranných prístupov menej, keďže práve oni si dobre uvedomujú vzťahy a súvislosti medzi politikou a hospodárskou sférou. Recenzovaná kniha dokumentov je toho výborným príkladom. Korešpondencia hlavy štátu a jej kancelára s ústrednou postavou československej ekonomiky a financií poskytuje dosť tém na uvažovanie a ukazuje, aké boli rôzne cesty informácií a interpretačných transferov – od pozvaní na „prasačie hody“ na jednej strane alebo návštevy v Topoľčiankach na strane druhej, predovšetkým však početné poľovačky, ktoré úzko spájali najmä Preissa so Šámalom a kde sa „vybavilo“ najviac vecí. Názov úvodu *Pražský hrad a Živnostenská banka – zhluk sociálních a mocenských sietí* hovorí za všetko.

Ešte stále je dosť historikov, ktorí žijú v presvedčení, že pramenná edícia je tou najjednoduchšou cestou, ako dospieť ku knižnému titulu. Potom to neraz aj tak vyzerá, keď sa dokumenty nahádzu doslova „vidlami“ a komentáre a poznámky k nim sa obmedzia na minimum. Predložená edícia naopak presvedčivo ukazuje, aká náročná je práca s dokumentami, ako zložitá je dostať sa za oponu kusých informácií a dešifrovať niekedy dobre skrytú hru záujmov. Dvo-

jica editorov pristúpila k práci s príkladnou metodikou a poctivým mravenčím úsilím, ktoré dnešná scientometria nikdy poriadne neocení.

Už zasvätený 50-stranový úvod je viac ako len úvodom. Predovšetkým uvažuje nad charakterom kontaktov a previazanosti špičiek politickej a hospodárskej moci, či ide o vytváranie lobistických sietí alebo len zákulisných politických hier. Prostredie mladej republiky nebolo na republiku ani mentálne, ani inštitucionálne úplne pripravené, takže uvedené neštandardné spôsoby v tomto prípade hrali užitočnú prekenujúcu úlohu pri všetkých deficitoch politického systému. Súčasne editori upozornili, že Preissova úloha pri prerastaní finančného sektoru a štátu sa rýchlo vyčerpala a rýchlo sa dostala do rozporu s predstavami Hradu, či už vo fiškálnej alebo v politickej sfére (vzťah k Nemecku). Kontakty uvedených troch mužov teda nemožno označovať za korupciu, ako to tvrdila marxistická historiografia, najmä vo svojej najmilitantnejšej podobe z 50. rokov. Skôr svedčili o istej úrovni zákulisného lobingu a politickej kultúry v medzivojnovom období. Spájanie oboch pojmov nie je náhodné, ak lobing chápeme v kladnom zmysle slova ako „premazávanie“ súkolia komplikovanej sociálnej štruktúry a komunikácie. Často tvorili prostriedok „premazávania“ práve peniaze a o možnostiach ich získavania sa neraz hovorilo aj na stránkach jednotlivých listov. Tu sa aktéri dostávali z hľadiska svojich postov na trochu citlivú pôdu.

Pri všetkých ústredných protagonistoch edície teda dominovali pragmatické záujmy, čo sa ale vnímalo, najmä z Hradu, aj ako „služba“ republike a čo v Preissoových krokoch malo obmedzenia z hľadiska podnikateľskej etiky. To v súhrne nepopieralo rozdiely vo vnímaní Preissa Masarykom, osobným Preissoвым priateľom Šámalom, nehovoriac o úplne odlišnom Benešovi. Vzájomné vzťahy všetkých troch protagonistov nazvali editori „obozretnou kooperáciou“ a „latentnou konfrontáciou“ a venovali im podstatnú časť svojho úvodu. Dôležitú úlohu tu zohrávali tzv. záznamy, ktoré predstavovali písomnú podobu rôznych rokovaní, stretnutí a porád. Len zdanlivo uľahčovali interpretáciu hradných sociálnych sietí, keďže miera ich spoľahlivosti bývala relativizovaná.

Úvod obsiahol krátke, ale literatúrou dobre podložené biografické medailóny Preissa i Šámala, dvoch dlhoročných dôverných priateľov. Pri prvom sa zdôraznil jeho symbolický kapitál prameniacy z členstva v Maffii, jeho podnikateľská filozofia, mecenášske aktivity a úzky vzťah k výtvarnému umeniu. Pri Šámalovi skôr jeho gentlemanstvo, charisma a trochu politická nepraktičnosť. Oboch spájala poľovnícka vášeň a, ako sme už uviedli, pri poľovačkách, najmä po nich, sa dali vybaviť mnohé veci.

Pri Masarykovi sa zdôrazňovali jeho vôbec nie povrchné ekonomické vedomosti a v špeciálnych a komplikovaných otázkach napojenie na Karla Engliša,

ktorý svojou akademickou kariérou a podnikateľskou praxou, ako aj názormi na hospodárske smerovanie štátu, tvoril protiváhu Živnobanke a osobnými animozitami i Preissovi. Ani vzťah TGM k ďalšiemu národohospodárovi Františkovi X. Hodáčovi nebol bezproblémový a pokusy o zmierenie sa s dlhoročným politickým sokom Karlom Kramárom sa vinú ako „červená niť“ celou korešpondenciou.

Ďalšiu tému úvah tvoril ťažko postihnuteľný pojem „Hradu“ (stelesňoval ho TGM i Šámal) a čo sa za ním skrývalo. Od marxistickej demonizácie až po mýtizáciu, či jeho charakteristiku ako nátlakovej skupiny alebo elitného zoskupenia naprieč sociálnou štruktúrou. I jeho rozsiahle spravodajské siete a prepojenie na Legiobanku mali svoj skrytý význam. Prezidentov dispozičný fond i súkromný účet boli však deponované v Živnostenskej banke, čo posilňovalo postavenie Preissa ako „Masarykovho bankára“. Funkcie Hradu (prezidentský úrad a ministerstvo zahraničných vecí) sa časom menili a tento posun je čiastočne viditeľný aj z predloženej edície. Mnohé informácie sa zámerné k Masarykovi ani nedostali a po odchode TGM z úradu prišlo k ďalšiemu posunu priorít.

Ďalších 30 strán úvodného textu zakotvuje prezentovanú korešpondenciu tematicky a chronologicky vo svetle „tieňových“ komunikačných sietí, periodizácie a miesta odoslania/doručenia a v neposlednej miere i účelu v zmysle informačného zdroja či lobistického nástroja. Výstižné schémy majú v tomto smere vysokú výpovednú hodnotu. Na záver úvodu nasleduje detailná edičná poznámka.

Všetky tieto časti doplnili fotografie, výstižné karikatúry a už spomínané veľmi výpovedné schémy a tabuľky. Aj vlastná korešpondencia je poprekladaná fotografiami so vzťahom k textu a s nezanedbateľnou výpovednou hodnotou.

Vlastná edičná práca je na vysokej úrovni, ktorá môže byť vzorom pre všetky podobné edície. Predovšetkým podrobné a veľmi kvalitné poznámky svedčia o erudovanosti a precíznosti editorov. Spolu 480 jednotiek (62 medzi Preissom a TGM a 418 medzi Preissom a Šámalom) z rokov 1919 – 1938 a uložených v troch pražských archívoch: Archíve Kancelárie prezidenta republiky, v Archíve Českej národnej banky a v Masarykovom ústave a Archíve AV ČR.

Rovnako treba vyzdvihnúť veľmi kvalitne vypracované registre, ktoré nie sú len obyčajným odkazom na príslušné strany, ale samé o sebe poskytujú cenné biografické a kariérne podklady.

Zo samotného obsahu korešpondencie vyznieva viacero poznatkov. Dozvedáme sa o zákulisí politiky a o tom, ako sa vlastne politika robila (a robí), ako konexie, intervencie, informácie, stereotypy a pod. pomáhali vytvárať si postoje, posúvať ľudí do nových funkcií, organizovať finančné záujmy a pod. Zaují-

mavé je, že problematika Slovenska sa v korešpondencii s výnimkou obsadenia niektorých postov takmer vôbec neobjavuje. Akurát na s. 242 v poznámke č. 2 k listu č. 95 sa hovorí o niekoľkých slovenských podnikoch v portfóliu Živnobanky a tu je viacero nepresností v názvoch slovenských firiem i v mene ich českého manažéra Tomáša Nečasa.

V súvislosti s vyzdvihovaním úlohy Štefana Osuského na čele parížskej reparačnej komisie (s. 195 – 196) by som upozornil na rozhodujúcu (a možno menej viditeľnú) úlohu amerického arbitra Walkera D. Hinesa povereného Spoločnosťou národov pri rozdeľovaní riečnej flotily Rakúsko-Uhorska. Na základe jeho inštrukcií potom Osuský konal.

Zaujala ma problematika plánovaného zriadenia československých skladísk v bulharskom dunajskom prístave Ruse a v bulharskom čiernomorskom prístave Varne z jari – leta roku 1929. Išlo o dôvernú ponuku bulharskej vlády, ktorá mohla byť zaujímavá v čase, keď Dunaj zamrzal a nedalo sa po ňom plaviť (naposledy v decembri 1928). Preiss konzultoval celú záležitosť, ktorá javila mať hlavne politický význam, s Čs. akciovou plavebnou spoločnosťou dunajskou, v správnej rade ktorej sedel i zástupca Živnobanky. Nesmieme zabúdať, že Rumunsko bolo spojencom republiky, ktorá však mala záujem aj o nadštandardné vzťahy s Bulharskom. Stretával sa tu záujem politický s ekonomickým. Výsledkom Preissových konzultácií bolo, že konkurenčná trasa cez rumunské Galati bola síce podstatne dlhšia, ale cenovo stále výhodnejšia, keďže tovar sa plavil stále po Dunaji a v Galati sa preložil lodnými žeriavmi priamo na námorné lode. Pri bulharskom variante sa musel vykladať v Ruse na železnicu a znovu potom prekladať vo Varne zo železnice na loď. Bulharský projekt mal síce rodný list už z roku 1921, ale uskutočniť ho v rámci súkromného sektora bolo nepriechodné.

V tejto súvislosti sa mi vybavujú listy Ing. Emila Adolfa Ženatého, ktorý pracoval v plzenskej Škodovke a už 30. marca 1928 ho vyzvala Národohospodárska sekcia Akadémie vied a umení, aby podnikol najmenej 6-týždňovú cestu po Rumunsku, Bulharsku a Turecku so zvláštnym zreteľom na dunajské a čiernomorské prístavy a za účelom „*studia o otázce zřízení československé hospodářské základny v Orientu*“. K tomu dostal i veľkorysé štipendium 10 000 Kč. Pri zadaní uvedenej úlohy sa angažoval bývalý minister obchodu, priemyslu a živností a v tom čase vrchný riaditeľ Živnobanky Jan Dvořáček spolu s Františkom X. Hodáčom, generálnym sekretárom Ústredného zväzu čl. priemyselníkov.

Ženatý na svojej ceste narážal stále na ekonomické prekážky a argumenty, hoci sám si uvedomoval hlavne politické pozadie celej akcie. Možno s tým súvisela skutočnosť, že v lete 1929 sa Ženatý nakoniec rozišiel so Škodovkou a zo-

stal náhle na voľnej nohe.¹ Nakoniec sa skladiská v Ruse a vo Varne nezrealizovali a dunajská cesta sa stala rozhodujúcou pri smerovaní obchodu na východ.

Takýchto príkladov na zaujímavé reálie a ďalšie interpretačné postupy nájdeme v uvedenej edícii viacero. Aj preto zostane nevyhnutnou pomôckou pri výskume medzivojnových elít a budovaní sociálnych sietí v ich rámci. A súčasne vysoko nastavenou latkou pri podobných edičných aktivitách.

1 Naučen archiv na Balgarska akademija na naukite Sofia, fond 165k, op. 1, Karel Škorpil, a. e. 106, korešpondencia Emila Ženatého s Karlom Škorpilom.

